

PAPP GÉZA:

AZ ÚGYNEVEZETT CHLOPICZKY-NÓTA

NÉHÁNY HANGSZERES ADALÉK LISZT VI. RAPSZÓDIÁJÁNAK ELSŐ TÉMÁJÁHOZ

A téma eredete Major Ervin kutatásaiból már 1929 óta ismeretes.¹ Major a dallam legkorábbi forrásául Szuk György (1817—71) gitárra írt Arietten und Solo Stücke című kéziratát jelölte meg, amelyet a Nemzeti Zenede könyvtárában talált.² A ma már elvesztettnek tekinthető kézirat keletkezési idejét először a múlt század negyvenes, majd — tíz évvel később az Ethnographia—Népéletben közzétett dolgozatában³ — a század ötvenes éveire tette. Ezekre a becslésekre alapozhatta Gárdonyi Zoltán is a megállapítását, hogy a téma legkorábbi forrása egy kézirat, amely „nyilvánvalóan később került lejegyzésre, mint Liszt korai változata”.⁴ Az 1853-as kiadású VI. rapszódia négy témája közül háromnak — köztük az ún. Chlopiczky-nóta átíratának — első megfogalmazása ugyanis 1840-ben jelent meg a Magyar Dallok sorozatában.⁵ (1. kottapélda, 45. o.) A névadás egyébként nem hiteles: 1860-ban például Keglevich-nóta címmel adták ki.⁶ Úgy látszik, Káldy Gyula hozta kapcsolatba először József Chlopicki (1771—1854), a legendás híró lengyel tábornok nevét négykezes gyűjteményének egyik verbunkostételével, megjegyezvén, hogy a táncdallam a XVIII. század második felében keletkezett.⁷

A nóta vokális változataival ugyan nem kívánok foglalkozni, mégsem kerülhetem el, hogy meg ne említsem azt a dalt, amelyet Kerényi György közölt a Népies dalok kötetében. „Szövege az osztrák uralom alatt — mint írja — a tiltottak közé tartozott. Még kézíratos lejegyzésben is csak az Atilla, Lehel, Árpád kezdettel maradt fenn.”⁸ Így élt a dallam az ő korosztályának emlékezetében. (2. kottapélda, 46. o.)

Kerényi szerint a nóta a hangszeres verbunkosból alakult ki, s utólag kapott szöveget.⁹ Az említett kötet jegyzeteiben a dallamnak számos változatát sorolja fel; ezek egy része elég kezdetleges módon tovább folytatja a szekvenciázást, még az utótagban is.¹⁰ Mintegy a típus szemléltetéséül hadd toldjam meg őket eggyel, mégpedig a földbirtokos — műkedvelő zeneszerző és hegedűs — Sárközy Kázmér (1799—1876) egyik „eredeti”

¹ Major Ervin: Liszt Ferenc magyar rapszódái. Muzsika 1929. évf., 1—2. sz., 51. l.

² Egykori jelzete: 3351. A kézirat a Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskola könyvtárának — ahova a Nemzeti Zenede muzeális anyaga került — katalógusában nem szerepel.

³ Major Ervin: Liszt Ferenc és a magyar zenetörténet. Ethnographia—Népélet 1939. évf.; klny.-ban (Bp., 1940) 8. l.

⁴ Gárdonyi Zoltán: Paralipomena zu den Ungarischen Rhapsodien Franz Liszts. In: Franz Liszt — Beiträge von ungarischen Autoren. Hrsg. von Klara Hamburger. Bp., 1978. 206. l.

⁵ I. füz., 5. sz. Vö. Gárdonyi i. m. 206. és 213. l.

⁶ Csillag Józsi: Keglevich nóta. Buda, 1860 [?].

⁷ Káldy Gyula: A régi magyar zene kincseiből (1672—1838-ig). (Bp. 1890) I. füz., 7. sz.: A híres Chlopiczky nóta

⁸ Népies dalok (szerk. Kerényi György) — Népzenei Könyvtár (szerk. Kodály Zoltán) 3. köt. Bp., 1961. 210. l. A dalt a 26. lapon közli.

⁹ Uo. 6. l.

¹⁰ L. az OSZK Zeneműtára Ms. mus. 698. és Ms. Mus. IV. 1955/2 jelzetű kéziratának 44 ütem terjedelmű gitárdarabját, továbbá Tomala Ferdinánd: Galopp über beliebte Motive ungarischer Tänze. Pest (é. n.).

magyarjával, melyet Stocker Tádé alkalmazott klavírra. A Tíz legújabb eredeti magyar tánczok 1825-ben jelent meg nyomtatásban.¹¹ (3. kottapélda, 46. o.)

A fejlettebb hangszeres alakot vette témául Brämer Alajos kúrtre és zenekarra írt Ungarische Variationen című kompozíciójában.¹² A mű keletkezési ideje ismeretlen, s a szerző személyéről sem sikerült mindeddig adatot szerezni.

Csak az utóbbi években kerültek elő a táncdallamnak legjelentősebb följegyzései. Az Országos Széchényi Könyvtár Zeneműtárának egyik, zongoradarabokat tartalmazó kézirata is megőrizte táncunkat.¹³ (4. kottapélda, 47. o.) Fontos volna tudni a darabok összeírásának legkésőbbi idejét. Ehhez egyetlen támpontnak látszik az ívek gerincét összefogó, megállapíthatóan egy iskolai kimutatás lapjából származó papírsáv az „Anno 1840” szöveggel. Ha tekintetbe vesszük, hogy a 18 levélnyi kézirat valamikor egy terjedelmesebb gyűjtemény része volt, s csak a szétbontás után erősítették meg, az évszámot nem kell feltétlenül terminus post quem-nek tekintenünk, jóval korábban is keletkezhetett.¹⁴ Meg kell még jegyezni: ugyanebben a kéziratban található egy lengyel tánc is: „Chlopiczky Polonaise von Franz Klonowsky” (a 3. levél versóján). Mivel a magyar táncnál nem szerepel Chlopicki neve, megerősítve látom a föltevést, hogy a név később, esetlegesen, s talán tévedésből kapcsolódott a dallamhoz.

Ahogy nagy szótagszámú népdalaink, népies műdalaink esetében nem ritka a fél-dallamok önálló élete, úgy a hangszeres táncoknál is előfordul, hogy az elő- és utótag kettéválik, s az egyik — vagy akár mindkettő külön-külön — más-más taggal párosul. Így járt a kvintváltó szerkezetű Chlopiczky-nóta is. Első felével mint utótaggal a Veszprém megyei Nótákban is találkozunk,¹⁵ de már korábban, a századforduló táján két kéziratban szintén felbukkan. Valójában variánsokról beszélhetünk; az ugyancsak közös előtagot Csermák megfogalmazásában is ismerjük.¹⁶ A bécsi Österreichische Nationalbibliothekben őrzött táncsorozat (11 Hongroises)¹⁷ feldolgozása egyszerű; ez, valamint a pozsonyi Rigler Ferenc Pál (1747 v. 1748—96) XVIII. század végi, minden tekintetben igényesebb letétje (a 12 ungarische Tänze¹⁸ 8. darabja) tudunkkal a legkorábbi források, amelyek a táncdallam ismert voltáról tanúskodnak. Persze, az új adatok birtokában sem dönthető el, mi módon ismerte meg Liszt ezt a népszerű verbunkost.

A főbb hangszeres változatok dallamát — összehasonlítás céljából — az 5. kottapéldában állítottam össze.¹⁹ (5. kottapélda, 48. o.)

¹¹ Vö. Papp Géza: Die Quellen der „Verbunkos-Musik“ — Ein bibliographischer Versuch. A/ Gedruckte Werke III. 1822—1836. Studia Musicologica, Tom. XXVI (Bp. 1984) 70—71. l.

¹² OSzK Zeneműtár: Ms. mus. 1455.

¹³ Uo. Ms. mus. IV. 1169 (17^v—18^f)

¹⁴ A kéziratba bemásolták a Mohaupt-féle Nemzeti Magyar Tánczok 1. füzetének (1822) teljes anyagát és Árvai János egyik Frissét Mátray Pannóniájának 1. füzetéből. Ez utóbbi megjelenési éve (1825) nagyjából meghatározza az eredeti gyűjtemény keletkezésének legkorábbi idejét. (Vö. A. Weinmann: Magyar muzsika a bécsi zeneműpiacon. In: Magyar zenetörténeti tanulmányok, szerk. Bónis F.; Bp., 1969. 156. l.)

¹⁵ XIV. fogás, 117. sz. (1831).

¹⁶ 3 Ungarische Musik Stüke für Eine Violine [!], Kfneq [=Trio?]. A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára, Kézirattár; jelzete: Ms. 10 072/7 [e].

¹⁷ 11 Hongrois[es] pour le Clavecin (S. M. 13011); közzétéve: Hungarian Dances 1784—1810. Musicalia Danubiana 7. köt. (Bp. 1986). 8. sz.

¹⁸ 12 Ungarische Tänze fürs Forte Piano oder 2 Violinen und einem Basse [...]; lelőhely: Fürstlich Oettingen—Wallerstein'sche Bibliothek, Schloss Harburg über Donauwörth (NSZK); jelzete: III, 4 1/2, 4°, 703. Közzétéve: Hungarian Dances 1784—1810. Musicalia Danubiana 7. köt. (Bp. 1986). 4. sz.

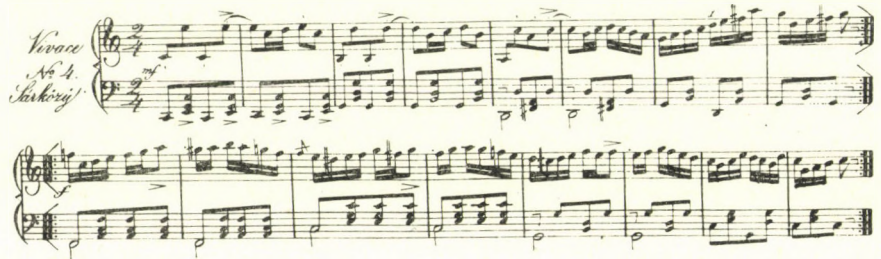
¹⁹ Közös záróhangra transzponálva: a) Rigler: 12 Ungarische Tänze, 8. sz. — b) OSzK Zt. Ms. mus. IV. 1169. — c) Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből, XIV. fogás, 117. sz. — d) Liszt: Ungarische Nationalmelodien im leichten Style bearbeitet. 1. Tempo giusto [=VI. rapszódia, 1. téma], Wien [1847]. L. F. Liszt: Neue Ausgabe sämtlicher Werke I/18. Bp. 1985. 65. l. — e) Brämer A.: Ungarische Variationen, téma — f) Csillag J.: Keglevich-nóta, I. Lassú — g) Káldy Gy.: A régi magyar zene kincseiből 1/7.

2.

Faj de huncut a német, Hogy a fe-ne enné meg A tide-jét, a máját, Minden Adalbordá-ját!
Mi-kor mondja: Das ist gut! Akkor csak meg a huncut. Né-gishuncut a német, Hogy a fe-ne en-né meg!

3.

Vivace
No. 4.
Scherzój.

Handwritten musical score for the first system, featuring multiple staves with complex rhythmic patterns and dynamic markings. The notation includes various note values, rests, and articulation marks. A *Humo* marking is present above the second staff. The system concludes with a double bar line and a repeat sign.

Andante
Allegro

Handwritten musical score for the second system, including a Trio section and a section titled "Allegro" and "Allegro da Capo". The notation includes various note values, rests, and articulation marks. A *Trio* marking is present on the left side. The system concludes with a double bar line and a repeat sign.

5.

The image displays two systems of handwritten musical notation for guitar. Each system contains seven staves, labeled 'a' through 'g'. The notation is written in a single system with a common time signature and key signature. The first system (staves a-g) features a variety of rhythmic patterns, including eighth and sixteenth notes, and rests. The second system (staves b-g) continues the piece, with staff 'b' starting on a lower register. Staff 'd' in the second system includes a dashed line above the staff, likely indicating a capo or a specific fingering technique. The notation is clear and legible, with some annotations like '3' above notes in staff 'a' and '3' above notes in staff 'g' of the second system.